

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 40 Ocak – Şubat 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

*JEL KOD: M-Y *** ID:55 K:08*

<http://www.akademikbakis.org>

TÜRKİYE’NİN KENTLEŞME SÜRECİNDE

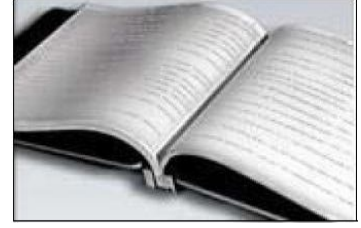
KONUT POLİTİKALARININ EVRİMİ

Hakan ARSLAN

Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi

Özet: Bu çalışma, Türkiye’nin kentleşme serüvenini konut politikalarıyla ilişkilendirmek amacıyla. Çalışmada kentleşme, kabaca ifade etmek gerekirse, öncelikle bir bölgede nüfusun yoğunlaşması, heterojenleşmesi daha sonra da kentsel mekanın değişiklik dinamiklerin etkisiyle yeniden organize edilmesi ve ona yeni işlevler yüklenmesi olarak ele alınmıştır. Konut politikaları ise yeni veya halihazırda varolan nüfusun kentsel alandaki yerleşimlerini ifade etmektedir. Öyle ki bu yerleşimler, politik iktidarın almış olduğu kararların sonucu olabildiği gibi bu kararlar alınmadan önce, başka sosyal dinamiklerin ve süreçlerin etkisiyle meydana çıkmış değişkenler de olabilirler. Bu ikinci duruma en iyi örnek Türkiye’nin tüm kentleşme sürecinin başat faktörü olmayı başarmış gecekondulaşma hareketidir. Bu çalışma, Türkiye’nin kentleşme sürecini, konut politikaları ve konutlaşma süreciyle de ilişkili olarak dört evre halinde incelemektedir. 1923-1950: “yeni Cumhuriyet’in kent ve kentliyi biçimlendirmesi”; 1950-1980: “Gecekondulaşmanın kentleşmenin temel dinamiği olması”; 1980-2000: bir yandan orta sınıfın konut ihtiyacını karşılayan kooperatiflerin öte yandan da neo-liberalizmin mekânsal etkilerini test etmeye olanak tanıyan kapalı/kapılı konut sitelerinin birlikte var olmaya başladığı “kooperatifleşme ve büyük sermayenin oyuna girişi.” Son dönem (2000 sonrası) ise özellikle 1990’lı yıllarda İstanbul’da gözlenmeye başlayan ayrıştırıcı üst sınıf sitelerinin ülkenin diğer büyük kentlerine de yayılmasını açıklamaya çalışan “kentlin sermayeleşmesi ve mekansal yarılmının yaygınlaşması.” Son dönemin önemli özelliklerinden biri de orta sınıfa konut üretmekle yükümlü bir devlet kuruluşu olan TOKİ’nin işlevlerini değiştirerek/çeşitlendirerek kentsel mekanın rantını dağıtan bir kuruluş dönüşmesi ve dönemin konut üretimi kapsamını açacak şekilde genel olarak kentlerin yapılandırılması konusunda tek aktör haline gelmesidir.

Anahtar Kelimeler: Kentleşme, Konut Politikası, Gecekondulu, TOKİ

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 40 Ocak – Şubat 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

*JEL KOD: M-Y *** ID:55 K:08*

<http://www.akademikbakis.org>

EVOLUTION OF HOUSING POLICIES IN THE PROCESS OF URBANIZATION IN TURKEY

Abstract: This study aims to associate the urbanization process with the housing policies of Turkey. In that study, the urbanization is examined primarily as the concentration and diversification of the population in any given area. After that it is approached as the re-organization of the urban space under the effects of different dynamics and new functions. Housing policies are the settlements of the new or already existing population in the urban areas. On one hand, these settlements may be as the result of the decisions that was taken by the political power. On the other hand, before the decisions are taken, they may be the variables that have emerged with effects of the social dynamics and processes. The best example of this situation is the gecekonu (squatter) movement which achieved to become a dominant factor in the all of the urbanization process in Turkey. This study examines the urbanization process in Turkey in its relation to the housing policy and housing process as four periods: 1923-50: “the process of shaping the city and the citizens by new Republic.”; 1950-80: “gecekonu becomes the dominant dynamic of the urbanization”; 1980-2000: “spread of the ‘housing cooperatives’ and the big capital shows up in the play”; After 2000: “Capitalization of the city and the spread of the spatial separation.” TOKI has been the main actor in the last period. At the beginning, TOKI’s main objective was to provide the housing for the lower and middle classes but today its functions have changed. This organization has started to become the distributor of urban land rent and it is the only authority on the structure of the cities.

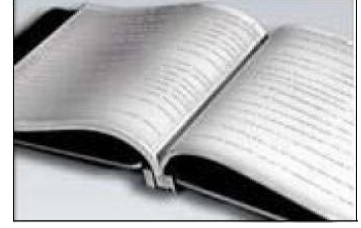
Key Words: Urbanization, Housing Policy, Gecekonu (Squatter), TOKI

1. GİRİŞ

En baştan söylemek gerekirse, bu çalışmanın amacı Türkiye’nin kentleşme serüvenini konut politikaları ile birlikte ele alarak bir dönemselleştirme teklif etmektir. Tespit edilen dönemlerde konut üretimi konusunda en etkin kurum ve süreçlerin belirlenmesi çabası da bu amaca eşlik edecektir.

Türkiye’de kentleşme konusunda en yaygın şekilde kabul gören anlayış

Chicago ekolünün yaklaşımıdır (Tekeli, 2011: 27). Bu ekolün ikili bakış açısına göre kentleşme, ilk olarak belli bir bölgedeki nüfusun yoğunluğu, heterojen yapısı ve tarım dışı faaliyetlerle uğraşması gibi özellikleriyle tanımlanır. İkinci olarak ise kente ait değer, davranış ve tutumların benimsenmesine dayandırılarak açıklanır. Türkçe’de ise kentleşme kavramı birinci anlam içeriğini sahiplenirken, kent kültürüne vurgu yapan ikinci anlam “kentlileşme” kavramıyla ifade edilmiştir.

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 40 Ocak – Şubat 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: M-Y * ID:55 K:08**

<http://www.akademikbakis.org>

Tekeli, bu farklılaşmanın sebebinin, Türkiye’de kentleşmenin iki boyutunun eş zamanlı olmamasıyla açıklamaktadır.

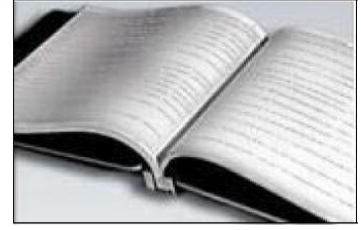
Bu çalışmada da kentleşme, öncelikle bir bölgede nüfusun yoğunlaşması, heterojenleşmesi daha sonra da kentsel mekanın değişiklik dinamiklerin etkisiyle yeniden organize edilmesi ve ona yeni işlevler yüklenmesi olarak ele alınmıştır. Konut politikası ise ailelerin konut gereksinimlerini karşılamak için devletlerce saptanan önceliklere göre yasal ve eylemsel önlemlerin tümü olarak tanımlanmaktadır (Keleş, 2004: 471). Ancak bu çalışmada konut politikası, yeni veya halihazırda varolan nüfusun kentsel alandaki yerleşimlerini ifade edecek şekilde kullanılmıştır. Öyle ki bu yerleşimler, politik iktidarın almış olduğu kararların sonucu olabildiği gibi bu kararlar alınmadan önce, başka sosyal dinamiklerin ve süreçlerin etkisiyle meydana çıkmış değişkenler de olabilirler. Bu ikinci duruma en iyi örnek Türkiye’nin tüm kentleşme sürecinin başat faktörü olmayı başarmış gecekondulaşma hareketidir.

Gecekondulaşma, Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte başkent Ankara’da gözlenmeye başlamış, ancak çağdaş Türkiye’nin modern kalesi olması planlanan bu kentte, modern öncesi görüntüsü ve geleneksel özellikleri nedeniyle “olumsuz” bir algı oluşturması dışında çok fazla dikkate alınmamış, rahatsızlık yaratmamış ve

büyük bir kentsel sorun olarak düşünülmemiştir. Bu dönemin kentleşmesi, Ankara’nın artan nüfusu (ortalama binde 61) ve “numune kent” olması adına belli ölçülerde imarı dışında ülkenin genelinde durgunluk içinde geçmiştir.

İkinci dönem (1950-1980) kırsal alanlardan kentlere yoğun göçlerle şekillenmiş bu çerçevede gecekondulaşma bir yandan Türkiye’nin kentleşmesinde gözardı edilemez bir unsur haline gelirken aynı zamanda kente göçenlerin barınma ihtiyaçlarını karşılamalarının en etkin aracını oluşturmuştur. Buna rağmen devletin yetkili kurum ve makamlarının bu olguyu gerçekçi bir biçimde değerlendirmeleri, Türkiye’nin kapitalistleşme sürecindeki yerini anlamaları zaman almış, kent ve konutla ilgili politikalar geliştirme çabası minimal boyutlarda kalmıştır. Önlem olarak düşünülen pek çok yasal düzenleme hayata geçmemiştir.

Aynı plansızlık ve kalıcı bir kentleşme ve konut politikasının oluşturulamaması durumu 1980 sonrasında da sürer. 1980’lerle başlayan süreçte en önemli gelişme ithal ikameci politikaların terkedilmesi ve neoliberal politikaların devreye sokulmasıdır. Bu perspektif değişimine paralel olarak da kentsel alanlar ve kentlerin önemli parçası olan konutlar ve konut alanlarının değişim değeri perspektifi üzerinden tanımlanması hız kazanmıştır. Özellikle İstanbul, ortaya

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 40 Ocak – Şubat 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: M-Y * ID:55 K:08**

<http://www.akademikbakis.org>

çıkaran yeni yapılaşma biçimleriyle bu değişimin gözle görünür mekânsal “model”ini oluşturmuştur. 80’ler ve daha çok 90’lar boyunca İstanbul’un konut piyasasında gözlenen büyük sermaye merkezli dönüşüm, o gün için olmasa da bir sonraki on yılda ülkenin diğer (büyük) kentlerine yayılmıştır. Bu dönemin kentleşme ve konut politikaları açısından bir başka önemli gelişmesi ise kooperatifleşme olmuştur. 80’lerin başında kurulan Toplu Konut İdaresi ve Toplu Konut Fonu ülkedeki konut ihtiyacının giderilmesi için kaynak sağlamış ve Türkiye’de kooperatifler kanalıyla üretilen konut oranı %30’lara yaklaşmıştır. Ancak 90’lı yıllarla birlikte bu kurum etkinliğini yitirmeye başlar.

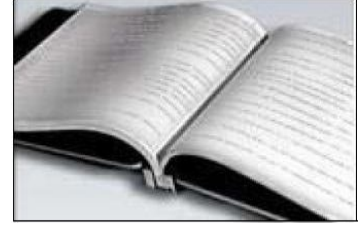
Pekçok araştırmacı 1980 sonrası kentleşme süreçlerini tek bir dönem olarak ele almaktadır. Ancak bu çalışmada 2000 sonrası ayrı bir dönem olarak ele alınması daha uygun olacağı düşünülmüştür. Yukarıda da ifade edildiği üzere neoliberal politikaların kent üzerinde etkisini göstermeye başlaması 1980’li yıllarda olmuştur. Ancak bu etkinin, özellikle büyük sermayenin gayrimenkul sektörüne yatırım yapması ve ortaya çıkan konut alanlarının kenti sosyal ve mekânsal olarak yarması şeklinde diğer büyük kentlerde de görülmesi 2000 sonrasında gerçekleşmektedir. Adalet ve Kalkınma Partisinin 2002’de iktidara gelişiyle, 1980’lerdeki etkinliğini yitirmiş olan TOKİ’nin yeniden organize edilmesi ve

yeni yetki ve işlevlerle donatılması, bu kurumu bir kez daha konut sektörünün ana karakterlerinden biri yapmış ama bu kez öncekinden çok daha güçlü bir şekilde hem konut üreten müteahhit hem de kentsel alanları pazarlayan arsa sahibi haline getirmiştir. Aynı zamanda TOKİ bu dönemde, kuruluş amacı alt gelir gruplarının konut ihtiyacını karşılamak olmasına rağmen vizyon projelerine yönelmiş ve büyük inşaat şirketleriyle yaptığı anlaşmalarla “yoksulları” kentlerin görünmez kısımlarına tahliye etmenin aracı olmuştur.

Giriş başlığı altında kısaca ele aldığımız bu dört evre aşağıda detaylandırılmaya çalışılmaktadır.

2. TÜRKİYE’NİN KENTLEŞME VE KONUTLAŞMA SÜRECİ

Türkiye’nin kentleşme deneyimi pek çok araştırmacı tarafından ele alınmış ve değerlendirilmiştir. Bu ele alışlarda birbiriyle büyük benzerlikler göstermekle birlikte bazı farklılıklar da içerecek şekilde dönemselleştirme çabaları gözlenmiştir. Bu çabalardan bazılarında değinmek gerekli olabilir. Örneğin İlhan Tekeli (2011), Türkiye’nin kentleşme sürecini Osmanlı’dan itibaren ele almış ve Cumhuriyet dönemi kentleşmesini de demografik olarak kabaca 2. Dünya Savaşı öncesi ve sonrası olarak belirlemiştir. Hüseyin Özgür (1998) üç dönem şeklinde izini sürdüğü kentleşmeyi 1950 öncesi

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 40 Ocak – Şubat 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: M-Y * ID:55 K:08**

<http://www.akademikbakis.org>

(Ankara merkezli) kuruluş dönemi, 1950-60 arası Demokrat Parti dönemi ve 1960 sonrası planlı dönem isimleriyle anmıştır. Şevket Işık (2005) 1923-50, 1950-80 ve 1980 sonrası olarak üç dönemde ele alırken, Yılmaz ve Çitçi (2011) düşük kentleşme dönemi (1923-50), kırsal çözülme kaynaklı kentleşme dönemi (1950-60), kentsel gelişme dönemi (1960-80) ve kentsel dönüşüm dönemi (1980 sonrası) şeklinde dönemselleştirmişlerdir. Tarık Şengül'ün (2009) yaklaşımına göre Osmanlı deneyimi Cumhuriyet dönemi kentleşmesi üzerinde etkili olmuş ve sonraki süreç ulus-devletin kentleşmesi (1923-50); emek gücünün kentleşmesi (1950-80) ve sermayenin kentleşmesi (1980 sonrası) olarak belirlemiştir.

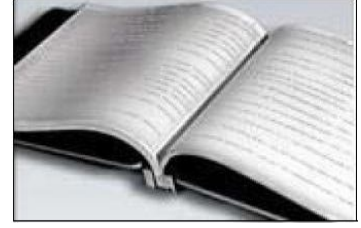
Bu çalışmada ise Türkiye'nin kentleşme deneyimi; 1923-50 (Yeni Cumhuriyetin kent ve kentliyi biçimlendirmesi); 1950-80 (Gecekondulaşmanın, kentleşmenin temel belirleyicisi olması); 1980-2000 (Kooperatifleşme ve büyük sermayenin oyuna girişi) ve 2000 sonrası (kentlin sermayeleşmesi ve yoksulların görünmez kılınması) olmak üzere dört dönem olarak ele alınmaktadır.

2. 1. Birinci Dönem (1923-1950): Yeni Cumhuriyetin Kent ve Kentliyi Biçimlendirmesi

Ülke bütününde güçlü bir kentleşme hareketinin gözlenmediği birinci dönemde

kente yaşayan nüfus, kentin kendi iç dinamiklerinden kaynaklanan sebeplerle artış gösterse bile kentli nüfus oranı neredeyse sabit kalmıştır. 1927 nüfus sayımına göre Türkiye'deki toplam nüfusun % 24,2'si kentsel alanda yaşıyorken, 1950'ye gelindiğinde bu oran ancak %25'e yükselebilmektedir. Kentsel alanlara göç yok denecek kadar azdır. Bunun tek istisnasını ise yeni başkent olan Ankara oluşturur. Önde gelen birçok büyük kentte nüfus artışı binde 20-30'u aşmazken, Ankara'da oran binde 61 olmuştur (Keleş, 2004: 58; Işık, 2005: 60-61).

Türkiye'nin kentleşmesi üzerine çalışan yazarların genellikle fikir birliği içinde olduğu üzere birinci dönem olarak ifade edilen 1923-50 aralığı ulus-devletin kentleşmesi olarak belirtilebilir ve bu dönemde Kemalist projenin oldukça etkili olduğu görülmektedir. Şengül'e göre (2009: 113) Kemalist yaklaşımın mekansal uzantıları ikili amaç etrafında düşünülebilir. Bu ikili amacın ilki, merkezileşmiş bir devlet yapısının oluşturulmasıyken ikincisi ulusal düzeyde düşünmüş bir topluluğun tek kimlik etrafında bütünleştirilmesi olmuştur. Modern kentlerin yaratılmasıyla ilgili çabaları da bu amaçlar etrafında düşünmek mümkündür. Kemalist rejimin kentsel projesinde yer alan modern ve Batılı kentler yaratma fikri, oluşturulacak bu kentlerin ulus-devletin temel yapı taşları olarak anlaşılmasından kaynaklanmaktadır.

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 40 Ocak – Şubat 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: M-Y * ID:55 K:08**

<http://www.akademikbakis.org>

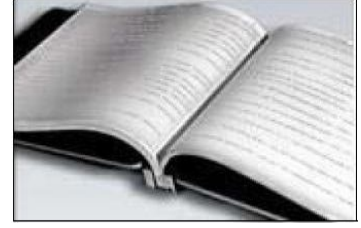
Ankara'dan Cumhuriyet kültürünün yaratılacağı ve diğer kentlere yayılacağı bir yer olması bekleniyordu. Mechin'in dediği gibi (aktaran Sarıoğlu, 2001: 31) Ankara, bir kentten öte bir inancın anıtı olmak durumundaydı.

Modern kentler, insanları mekana kodlamak ve etkili bir kontrol ve gözetleme gücüne sahip olmak isteyen ulus-devlet için büyük önem taşımaktadır. Kentlere atanan valiler, merkezin kentler üzerindeki hakimiyetini sağlamaya çalışırken Kemalist rejim bu sayede kentin siyasal anlamda bağımlı bir yapı olarak varolmasını öngörmüştür. 1930 yılında çıkartılan 1580 sayılı Belediye Yasasıyla nüfusu 2000'in üzerinde olan tüm yerleşimler için imar planları hazırlanması zorunlu kılınmış ve bu sayede kentsel mekanı düzenlemesinin yanında kent alanını sokak ve yollardan evlerin yeri ve numarasına kadar kodlayarak denetimi kurmanın koşulları da yaratılmak istenmiştir (Şengül, 2009: 118).

Bu dönemi konut politikaları açısından değerlendirmek gerekirse, yukarıda da ifade edildiği gibi bu mesele, "olmayan" bir kentleşmenin "olmayan" bir sorunu gibidir. Konut sorunu, bu dönemin nüfus ve işlev bakımından büyüyen, genişleyen kenti olan Ankara'ya özgü bir sorun olarak görülüyordu. Yeni rejimin model kenti olarak düşlenen Ankara, ilk yılların en önemli planlama deneyimini oluşturur. Bürokrasinin bu kente yerleşmiş olması

geniş bir memur nüfusunun burada ikamet etmesine ve bununla birlikte kentin işlevlerinin de artmasına neden olmuştur.

Cumhuriyetin ilanından sonra Ankara'da ortaya çıkan ve giderek ciddi boyutlara ulaşan konut sorununu çözmek ve bu bağlamda sayıları hızlı bir şekilde artan memurları konut sahibi yapmak üzere, pek çok girişim gerçekleştirilmiştir. 1928 yılında yürürlüğe giren 1352 Sayılı yasayla Maliye Bakanlığı, memur apartmanları yaptırmak üzere (Ankara'da), Hazine olanaklarını kullanmaya yetkili kılınmıştır. 1929 yılında ise 1452 Sayılı yasayla memurlara, konut tazminatı verme yoluna gidilmiş, 1937 yılından sonra da Genel Bütçeden memur konutları yapımı için ödenek ayrılmaya başlanmıştır. 1939 yılında çıkartılan Milli Korunma Yasası ile de konut kiralarının sınırlandırılmasına karar verilmiş ve bu sınırlama 1963'e kadar sürmüştür. 1944 yılında ise Memur Konutları Yasası çıkarılmıştır. Bayındırlık Bakanlığının gerekli gördüğü yerlerde yapılacak konutlardan yalnızca Genel Bütçe içinde kalan dairelerin geçici olmayan kadrolarındaki memurlar ile subaylar ve askeri memurlar yararlanacaklardır. Ankara'daki Saraçoğlu (Namık Kemal) Mahallesi bu yasanın verdiği yetkiyle yaptırılmış 434 konuttan oluşmaktadır. Mimarı Alman Paul Bonatz olan ve Cumhuriyetin üst düzey bürokratlarının yerleşmesi için inşa edilen Mahalle'de Ebenezer Howard'ın Bahçe-Kent anlayışı bulunmakta olup (Eryıldız,

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 40 Ocak – Şubat 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

*JEL KOD: M-Y *** ID:55 K:08*

<http://www.akademikbakis.org>

2003: 46) geniş, bahçeli evler, yürüyüş yolları, tiyatro, kütüphane ve okuldan oluşmuştur.

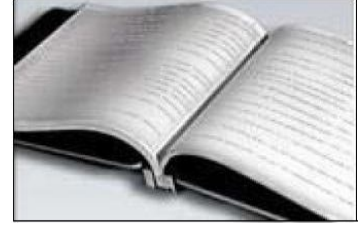
Bu dönemde yerel yönetimlerin rollerine bakılacak olursa, 1930 tarihinde çıkarılan “Belediye Kanunu”nun belediyelere, “ucuz belediye meskenleri yapmak ve belediye namına inşaat yaparak icara vermek” (Mad. 15/68) görevini verdiği görülür. Ancak bu görev, belediyelerin isteğine bağlı bir görevdir ve zorunlu görevleri için bile kaynak ayırmakta zorlanan belediyeler, konut yapma görevini yerine getirmekte zorlanmışlardır.

Ankara’da konut stokundaki yetersizlik daha önceden, en azından bu şekil ve ölçüde rastlanmayan “gecekondu” sorununu ortaya çıkarmıştır. Ankara’da o zaman daha gecekondu ismi konmadığından üçüncü Ankara diye adlandırılan kesimin belirmesi bir yapısal sorun olarak algılanmıyor, zecri tedbirlerle çözülebileceği sanılıyordu (Tekeli,1982:65’den aktaran, Özgür, 1998: 2362). Aynı şekilde Sarıoğlu da (2001: 96), henüz büyük gecekondu mahallelerinin oluşmadığı Cumhuriyet’in ilk yıllarında siyasi çevrelerin, bu konutlarda yaşayanları imkanlar elverdiği ölçüde daha iyi konutlara geçirebileceklerini düşündüklerini belirtmektedir. Onlara göre Ankara çağdaş yaşantının tüm ülkeye tanıtılacağı bir numune bir eğitici okul olmalıydı. Bu yüzden de bu şehir modelinde geleneksel

yaşantısını koruyan ve modernleşmeye karşı duran bu kesimin yeri olamazdı.

2. 2. İkinci Dönem (1950-1980): Gecekondulaşmanın, Kentleşmenin Temel Dinamiği Olması

Şengül’ün “emek gücünün kentleşmesi” adını verdiği ikinci dönem, hızlı bir kentleşmeye sahne olmuştur. 1945’de 66 olan 10 binin üzerinde nüfusa sahip olan kent sayısı 1980’de 330’a ulaşır. Bu dönemin kentleşmesinde belirleyici unsur, kentlerin kendi iç dinamikleri dışında kırsal alanlardan aldıkları göçlerle büyümeleridir. Göç edenler ise ağırlıklı olarak sanayileşen bölgeleri seçmişler ve dönemin kentleşme modeli sanayileşme temelli olarak ortaya çıkmıştır (Işık, 2005: 64). Bu çerçevede konut sorununa çözümün ana teması gecekondu olarak belirmiştir. Yine Keleş ve Payne’nin rakamlarıyla Türkiye’deki gecekondu sayısı 1955’de 50 bin iken 1980’de 950 bine çıkmış ve gecekonduların diğer konutlara oranı da aynı dönem için % 4,76’dan % 21,11’e yükselmiştir (Keleş ve Payne, 1984’den aktaran Şengül, 2009: 123-124) Ancak Tekeli’nin de ifade ettiği üzere tüm bu hızlı artışa rağmen devletin bu alandaki minimalist politikalarında bir değişme sözkonusu olmamıştır. Devletin kentleşmeye müdahalesi sınırlı kalırken, süreç daha çok yerel toplulukların inisiyatifine bırakılmıştır (Şengül, 2009, 123). Tekeli (2011: 41-42) ilk yıllarda kentleşmeye, yüzeysel bir şekilde

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 40 Ocak – Şubat 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: M-Y * ID:55 K:08**

<http://www.akademikbakis.org>

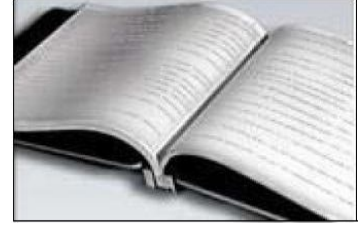
engellenebilir bir yer değiştirme olarak bakma eğiliminin yaygın olduğunu belirtmektedir. Bu yüzeysel çözümlenme kentleşme olgusunu doğuran dönüşümün arkasındaki toplumsal nedenleri ve göç edenlerin güdülerini anlayamamıştı. Daha sonra kentleşmeyi doğuran nedenler üzerine düşünölmeye başlandı ve “kentin çekiciliği”, “köyün iticiliği” gibi değerlendirmeler yapılmaya başlandı. Ancak Tekeli, kente yığılan ucuz emeğin ülkenin kapitalistleşme sürecindeki işlev ve önemi kavranamadığı için bu yaklaşımın da yetersiz kaldığını belirtmektedir. Ucuz emek ve kapitalistleşme demese bile sanayileşme arasındaki bu ilişkiyi ilk farkedenden Doğan Avcıoğlu olmuştur. 1961’de Ulus Gazetesine yaptığı bir değerlendirmede Avcıoğlu, Türkiye’nin sınırlı kaynaklarını endüstrileşmeye ayırması, bunun için de gecekondü gelişiminin emeğin yeniden üretimini sağlaması nedeniyle olumlu değerlendirilmesi gerektiğini, gecekondü gelişiminin neden olduğu sağlıksızlıkların ekonomik kalkınmadan sonra düzeltilebileceğini ifade etmiştir. Bu değerlendirme daha sonra DPT raporlarında da destek bulmuştur (Şengöl, 2009: 129-130).

1963-67 arasını kapsayan 1. Beş Yıllık Kalkınma Planında konut sorunu ilk kez bir bütün olarak ele alınmış ve kalkınma ile ilişkisi kurulmuştur. Sosyal konut kavramı ortaya çıkartılarak ucuz ve küçük konut yapmanın yolları aranmıştır. Ancak yeterli

sayıda konut üretimi gerçekleştirilememiştir (Keleş, 2004: 506). Bu dönemde kalkınma planlarına özel önem verildiği görölmekle birlikte, planlarda görölen, kaynakların sanayiye yönlendirilmesi ilkeleri, konut, altyapı gibi kentsel yatırımların geride kalmasına yol açmıştır. Bu dönemde konut yatırımlarının azaldığı ve yap-satçılığın desteklendiği görölmektedir. 1955’te çıkartılan Kat Mülkiyeti Kanunu, orta sınıfların konut ihtiyacını karşılamak üzere güç kazanacak olan yap-satçı zümrenin piyasaya girmesini sağlayan önemli bir faktör olmuştur.

Bu dönemin etki derecesi tartışılır olsa bile, konutla ilgili önemli bazı yasal düzenlemeleri şu şekilde belirlenebilir:

İlk bahsedilmesi gereken yasal düzenleme 1950 tarihli 5656 Sayılı Kanundur. Bu kanun ile belediyeler, gerekli gördükleri durumlarda konut yapmak ve bu konutları belde sakinlerine kiraya vermek veya satmak, bu amaçla döner sermaye kurmak ve kurulmuş veya kurulacak yapı ortaklıklarına katılmak, muhtaç asker aileleri gelirinin bu ailelerin yıllık ihtiyacı karşılandıktan sonra artı kalan kısmının dörtte üçünü konut işlerine harcamak ve konutla ilgili bu görevlerini, belediye meclisi kararıyla zorunlu görevleri arasına almışlardır. Bu kanun belediyelere, kentlerin gelişme alanlarında arsa satın alarak, ortaya çıkabilecek arazi spekülasyonlarını önleme yolunu açtıysa

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 40 Ocak – Şubat 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: M-Y * ID:55 K:08**

<http://www.akademikbakis.org>

da, çok az sayıda belediye bundan yararlanmıştı (Özgür, 1998: 2362).

1953 tarihli ve 6188 sayılı Bina Yapımını Teşvik ve İzinsiz Yapılan Binalar Hakkındaki yasa, temelde belediyelerin elinde bulunan arsaları konut yapılması amacıyla gereksinim duyan ailelere temlik ya da tahsis ederek konut bunalımını çözmek yolunda atılmış önemli bir adım olmuştur. Sevgi (1988: 82) içerik olarak son derece kapsamlı olan bu yasanın 15 yıl yürürlükte kalmış olmasına rağmen ne konut açığının kapanmasına ne de gecekondulardaki artışa çözüm olabildiğini ifade etmektedir.

İmar İskan Bakanlığı, Çalışma Bakanlığı, Sosyal Sigortalar Kurumu, Emlak ve Kredi Bankası gibi kuruluşlar da bu dönemde kurulmuş ve konutu olmayan yurttaşları konut sahibi yapmak üzere yetkilendirilmişlerdir. Tam anlamıyla yeterli olduğu söylenememekle birlikte örneğin SSK, 1952-1984 arasında yılda ortalama 7000 kadar olmak üzere, 200 binden çok işçi konutunun yapılmasını sağlamıştır.

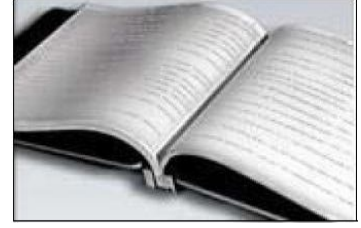
Ayrıca, 6785 sayılı İmar Kanunu ve ilk gecekondular da bu dönemin ürünüdür.

Konut kooperatiflerine yönelik özendirici politikalar da bu dönemde söz konusu olmuştur. Konut kooperatiflerine kredi ve arsa önceliği bu özendirici politikalar arasında yer alır (Devecigil, 2003: 108). 1969 tarihli ve 1163 Sayılı Kooperatifler

Kanunu kooperatiflerin başarı şansını arttıracak bazı önlemler almıştır (Keleş, 2004: 457-458). Bunlardan biri kooperatiflerin üst örgütler kurabilmeleridir. KENT-KOOP, KONUT-BİRLİK, TÜRK KENT, bu üst birliklere örnek olarak gösterilebilir. İkinci önlem, kooperatifin süresinin ana sözleşmeye konulacak hükümler arasında sayılmasıdır. Üçüncü önlem, çalışma alanlarına göre kooperatiflerin yapacakları kredi istemlerinin, bankalarca, kurumlarca ya da ortaklarca öncelikle karşılanacağına ilişkin hükümdür. Dördüncü önlem ise belediyelere kooperatiflere girmek ya da kooperatifler kurmak yolunu açmak olmuştur.

1966 tarihli ve 775 Sayılı Gecekondular Kanunuyla ilk kez izinsiz yapılar yerine “gecekondular” ifadesi kullanılarak kentteki ikili yapı yasal sisteme yansıtılmıştır. Bu kanunla belediyelere dar gelirli kentlileri konut sahibi yaparak gecekondular yapımını önleyici bir dizi görevler yüklenmiştir. Bunlar ıslah, tasfiye ve önlemedir (Özgür, 1998: 2363).

1980 yılına gelindiğinde de 16980 Sayılı “Milli Konut Politikası” Kararnamesi ile vatandaşları mesken sahibi yapmayı hedef alan Milli Konut Politikasının uygulanmasına dair esaslar getirilmiştir. Bu genel bir amaç olup, kararname “bir amaçlar demeti”ne sahip bulunmaktaydı. Bu kararnamede, gecekondular bölgelerinin iyileştirilmesinden, özel kesimin konut

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 40 Ocak – Şubat 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

*JEL KOD: M-Y *** ID:55 K:08*

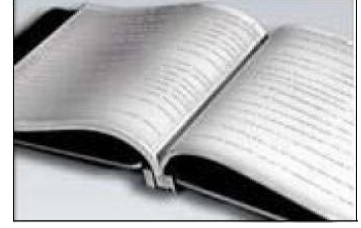
<http://www.akademikbakis.org>

alanında “Türk İslam geleneklerine uygun konut tipi geliştirilmesine” değin birçok amaç yer alıyordu. Bunlar arasında, “maliyeti düşürmek amacıyla, toplu konut yapımına... öncelik vermek” de yer almıştı. Bu kararnamede, konut kooperatiflerinin adı geçmemektedir (Keleş, 2004: 468). Sadece 2 ve 3. maddelerde, toplu konut kuruluşlarına “kamuya ait arsaların tahsisinde, plan ve projelerinin tasdikinde, temel inşaat malzemeleri sağlanmasında öncelik” verileceğinden söz edilir. Bu dönemde mevzuattaki bütün gelişmeler... bireysel tasarrufların arttırılmasını öngörmekte ve toplu konut yapıcılığını teşvik etmektedir. Ancak kentsel gelişme ve konut alanındaki bütün arayışların sonuç verdiği söylenemez (Özgür, 1998: 2363).

Sonuç olarak Türkiye'nin ikinci kentleşme döneminin en büyük sorunu gecekondulaşma olmuş ve konut sorunu belli bir plan çerçevesinde çözülememiştir. Genel olarak konut ihtiyacının giderilmesine ve özel olarak da gecekondu probleminin çözümüne ilişkin pek çok yasal düzenleme yapılmış olmasına rağmen bu düzenlemeler, Sevgi'nin de belirttiği üzere (1988: 88) ne gecekondu sayısının artmasını önleyebilmiş ne de bu tip konutların belirli bölgelerde düzenli bir şekilde gelişmesini sağlayabilmiştir.

2. 3. Üçüncü Dönem (1980-2000): Kooperatifleşme ve Büyük Sermayenin Oyuna Girişi

Bu dönemin özellikle ilk on yılı kentsel nüfusun hızlı artış gösterdiği bir süreçtir. İstanbul, Ankara, İzmir gibi kentlerin 3030 sayılı yasa gereği Büyükşehir statüsü kazanmasının da katkısıyla 1980-90 arası artış hızı binde 54,5 düzeylerine yükselmiştir. Dönemin ikinci on yılında bu hız azalmış olsa bile 2000 yılında Türkiye'nin kentli nüfusu 44 milyonu aşmış ve toplam nüfus içerisindeki oranı da %65 olmuştur. Ancak bu dönemde kentsel nüfusu arttıran en önemli unsurlar arasında sanayileşmeye ek olarak turizm ve terör olayları eklenmiştir (Işık, 2005: 65). 1980 sonrası özellikle Akdeniz bölgesinin batı kesimlerinde görülen kentsel nüfus artışında turizmin etkisi büyük olmuştur. Bu dönemde Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde ortaya çıkan ve zaman zaman şiddetlenen terör olaylarının da kentsel nüfusun artışında belirleyici etkisi bulunmaktadır. Bölgenin kırsal kesimlerinde güvenliğin sağlanamaması, bu alanlarda yaşayanların önemli bir kısmının kent merkezlerine göç etmelerine neden olmuştur. Bunun yanı sıra zorunlu göç olarak ifade edilecek sürecin de oldukça etkili olduğu görülmektedir. TMMOB İnsan Hakları Komisyonu raporunun verilerine göre (2003: 568) 1990'ların başında yoğunlaşmış 1999 yılına kadar süren köy boşaltma ve zorla göç ettirme faaliyetleriyle 3700 yerleşim

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 40 Ocak – Şubat 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

**ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN**

JEL KOD: M-Y * ID:55 K:08**

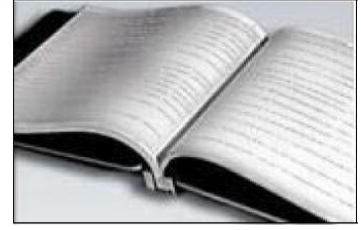
<http://www.akademikbakis.org>

alanından üç milyondan fazla kişi kendi irade ve denetimleri dışında yaşam alanlarını terk etmişlerdir.

Tarık Şengül (2009: 137) Türkiye'nin kentleşmesinin üçüncü dönemini (1980 sonrası) “sermayenin kentleşmesi” olarak isimlendirir. Konutun verimli bir yatırım alanı olarak öne çıktığı bu dönemde neo-liberal politikalar belirleyici etkiye sahiptir (Devecigil, 2003: 109). 24 Ocak kararları (ve 12 eylül darbesi) sermaye birikim süreçlerini ithal ikameci anlayıştan çıkararak sermayenin ikinci çevrimi lehine yeniden tanımlamıştır. Bu çerçevede sanayi yatırımlarından önemli ölçüde vazgeçilirken devlet teşvikiyle ikinci çevrime yönelik ilgi ve yatırım eğilimi güçlendirilmiştir. Bu değişimde büyük kentler devlet ve özel yatırımın ana hedefi haline gelmiştir. Daha önce ihmal edilmiş olan altyapı, ulaşım, konut gibi alanlar yatırımı çekerken orta ve büyük ölçekli sermaye grupları da kentsel alanda elde edilen rantlarının cazibesine kapılarak, 1990'lı yıllarda belirginleşen biçimde kentlere yönelmeye başlamışlardır (Şengül, 2009: 138). Özellikle İstanbul, büyük sermayenin en fazla ilgisini çeken kent olmuştur. 1980'ler boyunca İstanbul'un konut probleminin çözümü, merkezi iktidarın da desteğiyle, piyasanın işleyişine bırakıldığı görülmektedir. Ekonominin serbestleşmesi ve yatırımcıya yeni olanaklar (belki de olağanüstü imkanlar) tanınması, bir anda Türkiye'nin her yanında olduğundan çok daha fazla

İstanbul'u şantiye alanına çevirdi. 2000'lerden itibaren Türkiye'nin tüm büyük şehirlerinde belli ölçeklerde gözlenebilecek olan bu yapılaşma etkinliklerinden küçük sermayenin de nemalandığı, ama bu sürecin asıl olarak büyük işletmelerin işine yaradığı görülmektedir. “1980 sonrası dönemdeki ‘inşaatçılar’ önceki dönemdeki küçük ölçekli rekabetçi müteahhit piyasasına kıyasla, bütünüyle farklı ölçekteydiler. Bilgin'e göre (1998: 267) 1980 sonrası öncesinden ayırt eden asıl önemli özellik büyük sermaye gruplarının inşaat sektörüne ve gayrimenkule sistematik olarak yatırım yapmaya başlamasıdır. Petrol patlaması sırasında Orta Doğu ve Libya'da tecrübe kazanan yaklaşık bir düzine kadar büyük firma (ENKA, Maya ve Doğuş bunlara örnektir) vardı ve bu hızlı birikim sonucunda iş hacmi bakımından ithal ikameci dönemin dev holdinglerine rakip” oldular (Keyder, 1999: 87). Gayrimenkul bu dönemin en fazla kar getiren sektörü oldu. Bilgin'in ifadesiyle (1998: 266) neredeyse sadece apartman yapılan bir önceki dönemden (1950-80) sonra küresel sermaye döneminin inşaat faaliyetleri kıyas kabul etmez şekilde yüksek ölçekli yatırımlar gerektiriyordu.

İstanbul için kurulan “dünya kenti” hayali, dünyadaki konjonktürel değişim ve Türkiye'nin içinde bulunduğu öznel durumla birlikte düşünüldüğünde çok kapsayıcı bir görüntü sunmaktadır. Bu

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 40 Ocak – Şubat 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: M-Y * ID:55 K:08**

<http://www.akademikbakis.org>

kapsayıcılık, kentin fiziki mekanından çok kentin *havası*yla ilgilidir. Yeni dönem, İstanbul'un, küresel sermaye tarafından görünürlüğünü arttırmıştır. Söz konusu görünürlüğün ilk etkisi de, daha önce imalata yönelen “büyük sermaye gruplarının inşaat sektörüne ve gayrimenkule sistematik olarak yatırım yapmaya başlamasıdır” (Bilgin, 1998: 267). Büyük sermayenin gayrimenkule ilgilenmeye başlaması ve büyük inşaat şirketlerinin faaliyetleri, İstanbul'daki konut üretim biçimini de daha önce görülmemiş biçimlerde değiştirdi. Bu değişim yalnızca konut üretim biçimlerinin ve buna bağlı olarak kentsel mekanın değil, aynı zamanda İstanbul'un üst ve orta sınıflarının sosyal ve kültürel coğrafyasının da değişmesiydi. İstanbul'un üst ve orta sınıfları kentin merkezinden uzaklaşarak, kendileri için kurulan, daha homojen, daha steril mekanlara *göçmek* istediler. Bu durum yalnızca benzerleriyle bütünleşme değildi, daha yoğun olarak kendileri gibi olmayandan *ayrışma*, statü farkını aleni kılma girişimi sosyal ayrışmanın mekansal tezahürüydü. 1980'lerin hızlı zenginleri, yurtdışında gördükleri yaşam ve konut biçimlerini Türkiye'de de kendileri için olanaklı kılmak istiyorlardı. Hızlı ekonomik değişim, kendisini, kentsel mekanda ve özellikle başta konut olmak üzere yaşam alanlarında da göstermeliydi. İnşaat firmalarının ve konutları pazarlayan reklamcılarının da müşterilere kişilere bu yönde şırınga ettikleri düzen, aynı ekonomik ve sosyal statüde olan kişilerin

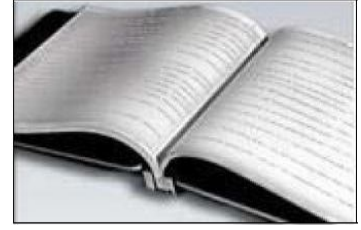
bir arada yaşamaları, komşuluk ilişkileri oluşturmaları yönünde oldu (Görgülü, 2003: 412).

Bu aşamada, “kapalı/kapılı yerleşimler”¹ olarak da isimlendirilebilecek konut siteleri İstanbul içinde ağırlıklı olarak Avrupa yakasında Kemerburgaz, Zekeriyaköy, Bahçeköy, Bahçeşehir, Büyük Çekmece, Sarıyer, Kilyos; Anadolu yakasında ise Beykoz, Kartal, Tuzla (Görgülü, 2003: 412) gibi alanlarda yoğunlaşmış, kent içinde yaşamayı seçenler için ise hem ev hem de otel gibi kullanılabilen “Residence”lar giderek yaygınlaşmıştır.

¹ Kapalı/Kapılı yerleşimleri tek bir şekilde betimlemek mümkün değildir. Hatice Kurtuluş (2005: 169-170) üç tip kapalı yerleşimden söz eder: 2-4 kapısı, özel güvenlik elemanları, içinde, çevredeki yerleşimlerden gelenlerin de yararlanabildiği kamusal ve sosyal işlevler bulunan, 10 bini aşkın nüfusuyla, giriş-çıkışın esnek olduğu ve yeni orta sınıfa hitap eden yerleşim birimleri (örnek olarak Bahçeşehir gösterilebilir), 1. tip kapalı konut yerleşimleridir.

Yeni zenginlere yönelik, lüks ve gösterişli apartman blok ve villalardan oluşan, mekansal aidiyetin olmadığı, sosyal ve kamusal hizmetleri dışarıdan alan, çok katı olmasa da siteye giriş-çıkışların kontrol edildiği yerleşim birimleri (örnek olarak Acarkent gösterilebilir) 2. tip kapalı konut yerleşimleridir.

3. tip konut yerleşimleri ise dışarıya radikal bir biçimde kapalıdır ve mülk sahiplerinde güçlü bir mekansal aidiyet vardır. Bu sitelerdeki konutlar yatırım aracı olmaktan çok prestij aracıdır. Sıkı güvenlik kontrolleri vardır. Örnek olarak Kemer Country ya da Beykoz Konakları gösterilebilir.

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 40 Ocak – Şubat 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: M-Y * ID:55 K:08**

<http://www.akademikbakis.org>

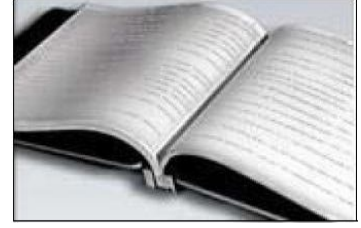
Bu dönem, toplu konut yapımıyla ilgili bazı yasal düzenleme ve kurumsallaşma çabalarına da sahne oldu. 2,5 yıl yürürlükte kalacak olan 1981 tarihli 2487 sayılı Birinci Toplu Konut Kanunu bu dönemde çıkarıldı. Devletin ayırdığı kaynaklar yanında dar ve orta gelirli ailelerin tasarrufları ve bankalar sisteminin kredi imkanlarını bir araya getirerek, bu aileleri toplu konut yerleşme alanlarında konut sahibi yapmak amacıyla hazırlanan bu kanunda, hükümetin her yıl gider bütçesinin yüzde beşini konut yapımı için ayırması gerekli görülmüştü. Tuncay'a göre (2012: 10) bu yasanın çıkarılmasıyla birlikte 1982 yılı konut kooperatifleri için bir umut yılı olmuşsa da umudun somutlaşması için 2. Toplu Konut Yasasını ve bütçe dışı kaynaklarla desteklenen yeni bir toplu konut fonunun kurulmasını beklemek gerekmiştir. Çünkü hükümet bütçesinden ayrılması beklenen meblağın bütçe imkanları içerisinde ayrılamaması ve kooperatiflerin örgütlenmesindeki gecikmeler kanunun uygulanmasını mümkün kılmamıştır (Özgür, 1998: 2363). Ruşen Keleş (2004: 529) bu nedenlere, özel konut kuruluşlarının hükümet üzerinde etkili olmaları ve inşaat piyasasındaki durgunluğun sürmesini de ekler.

Birinci Toplu Konut Kanunundan beklenen işlevlerin yerine getirilememesi ve kaldırılması, yerine 2985 Sayılı Toplu Konut Kanununun getirilmesine yol açmıştır. Yeni yasa 10 maddelik çerçeve

yasa niteliğindedir ve eski yasanın ayrıntılı hükümleri yerine, sadece Toplu Konut Fonunun kuruluşu, kaynakları ve denetlenmesine ilişkin hükümler yer almaktadır. Bu kanunun amaçları arasında sayılan ülkenin koşullarına ve yapı gereçlerine uygun endüstriyel yapım tekniklerinin, araç ve gereçlerin geliştirilmesi ve devletin yapacağı desteklemeler için bir Toplu Konut Fonunun kurulması dikkate değerdir. Toplu Konut Fonunun yönetimi 1984 tarih ve 2983 sayılı yasayla kurulan Toplu Konut Yönetimine verilmiştir.

1984 yılında, Türkiye'nin yaşadığı hızlı nüfus artışı, hızlı kentleşme sebebiyle oluşan konut ve yerleşme sorunlarının çözülmesi ve üretimin arttırılarak işsizliğin azaltılması amacıyla Genel İdare dışında Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi kurulmuştur. Toplu Konut İdaresi Başkanlığının işlevi Türkiye'de konut üretim sektörünün teşvik edilerek hızlı artan konut talebinin planlı bir şekilde karşılanmasını sağlamak yönünde belirlenmiştir. 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu Toplu Konut İdaresi Başkanlığına özerk ve esnek hareket etme imkanı sağlamıştır. Aynı zamanda, Genel Bütçe dışındaki Toplu Konut Fonu ile de İdare konut uygulamaları için sürekli ve yeterli kaynağa sahip olmuştur.

Tuncay (2012: 10) Türkiye'de konut kooperatifçiliğinin temelleri 1930'larda atılmış olmasına rağmen konut

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 40 Ocak – Şubat 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

*JEL KOD: M-Y *** ID:55 K:08*

<http://www.akademikbakis.org>

kooperatifçiliğinin gündelik hayatımıza yoğun olarak nüfuz etmesinin 1980’li yıllarda gerçekleştiğini belirtmektedir. Yukarıda belirtilen yasal düzenlemelerin de etkisiyle özellikle 1984’de kooperatiflerin ve kooperatif birliklerinin sayısında büyük artışlar yaşanmıştır. Örnek vermek gerekirse 1983’de 279 olan konut kooperatifi sayısı 1987’de 5201’e yükselmiştir. Bu süreçte neredeyse her mahallede bir kooperatif projesi uygulanmaya başlamış ve 1984-89 yılları arasında kooperatifler tarafından üretilen konutların oranı % 25-30’lar düzeyine yükselmiştir. Kavruk (2012: 23) 1980-90 dönemini konut kooperatifçiliğinin altın dönemi olarak ifade etmektedir. 1989’da Toplu Konut Fonunun darboğaza girmesiyle yaşanan kaynak sıkıntısı kooperatif sayılarındaki artışı yavaşlatmıştır. Aynı zamanda bu dönemde TOKİ’nin doğrudan konut üretimine başlaması da dikkat çekicidir. 1994’deki 5 Nisan kararları da kooperatifler için olumsuz bir gelişme olmuştur. Buna rağmen kooperatiflerin konut üretimi içindeki payı 2000 yılına kadar önemli olmaya devam etmiştir. TOKİ kredilerinin kesilmiş olmasına rağmen kooperatiflerin gücünü belli ölçüde korumaya devam etmesinin nedeni, birlik ve merkez birlik biçiminde örgütlenmelerinden kaynaklanmaktadır (Aydın ve Yazar, 2007: 39).

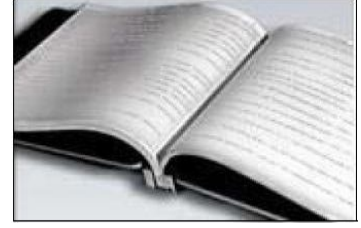
1980-2000 arası kapsayan dönemde konut alanındaki gelişmeleri özetlemek

gerekirse, daha çok 1980 öncesini tarif eden küçük ölçekli müteahhitlerin sektör içerisinde yer almaya devam ettiği görülürken, dönemin asıl belirleyici unsurlarının ülkedeki konut üretiminin yükünü önemli ölçüde çeken kooperatifler ve bu alana yeni giren büyük sermaye olduğu söylenebilir. Dönemin ilk on yılı kooperatifçiliğin geliştiği, ikinci on yılı ise büyük sermayenin etkisinin arttığı dilimlerdir. İlk yıllardan itibaren neo-liberal politikaların hakim olduğu dönemde kentin hem kamusal hem de konut alanlarında sosyal ayrışma gözle görülür hale gelmiştir.

2. 4. Dördüncü Dönem (2000 Sonrası): Kentin Sermayeleşmesi ve Mekansal Yarılmının Yaygınlaşması

Yukarıda da belirtildiği gibi Tarık Şengül Türkiye’nin kentleşme sürecini üç dönemde incelemiştir: ulus-devletin kentleşmesi, emeğin kentleşmesi ve sermayenin kentleşmesi. Şengül’ün bu dönemleştirme çabası oldukça açıklayıcı bir görünüm sunmakla birlikte, biz bu çalışmaya dördüncü bir dönem eklemeyi uygun görmekteyiz. 2000 sonrası dönemde sermayenin kent üzerindeki etkisinin daha da artması ve sermaye-devlet işbirliğinin sorgulandığı kanaatine varmamızı sağlayabilecek yeterli kanıt ulaşılamaması² yeni bir dönemsel

² İstanbul’da Galataport ve Gezi parkına inşa edilmesi planlanan Topçu Kışlası projelerine

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 40 Ocak – Şubat 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: M-Y * ID:55 K:08**

<http://www.akademikbakis.org>

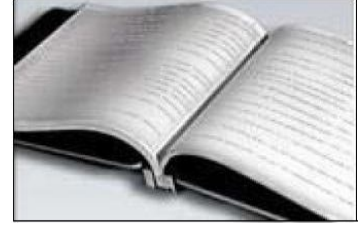
tanımlamayı gerekli kılmaktadır. Bu varsayımdan hareketle yeni döneme “kent in sermayeleşmesi ve mekânsal yarılmanın yaygınlaşması” diyeceğiz.

Oğuz Işık (1996: 801), Türkiye’deki kentleşme sürecinin gösterdiği nicel farklılıklara karşın İstanbul özelindeki gelişmeye paralel olduğunu ifade etmektedir. Işık’ın yaptığı bir başka vurgu da bu sürecin “mekansal ayrışma” ile birlikte gelişiyor olmasıdır. Nalçaoğlu ise Işık’ın bu saptamasından yola çıkarak Ankara’nın kentsel gelişimini anlamaya çalışır. Nalçaoğlu’na göre (1999: 67) küreselleşme süreciyle modernleşen ve giderek uluslararası sermayeyle bağlantılarını güçlendiren kentler belli nüfus gruplarını dışlamaktadır. İstanbul da

böyle bir süreçte birbirine duyarsız kutuplardan oluşan sosyo-mekansal bir yapıya doğru evrilmiş ve böylece bütünsel bir kentsel kimlik idealini daha baştan yitirmiştir. Ancak Ankara’nın kentsel gelişimini İstanbul’a paralel olarak açıklamak zordur. Nalçaoğlu, Ankara’nın İstanbul’a nazaran daha tutucu ögeler içeren ve güven duygusuna dayalı bir kimliğe sahip olduğunu ifade etmekte ve mekansal ayrışmalardan bu derece etkilenmediğini düşünmekte ancak bir karara varabilmek için yeterli çalışmaların olmadığını belirtmektedir. Nalçaoğlu’nu Ankara’nın farklılığına ve yarıl(a)maması düşüncesine götüren unsurlardan biri Batıkent örneğidir. Büyük bir toplu konut örneği olarak Batıkent’in “kimliği” ile “Ankara kimliği” arasında bir çelişki görünmemektedir. Bu tür yargılardan yola çıkarak Ankara, “bir sonraki aşamaya geçmemiş” bir kenttir.

yönelik protestolar ve son günlerde (Ekim 2013) Ankara’da ODTÜ’nün ortasından geçirilen yolla ilgili olarak gözlenen gösteriler, belki de çok kısa bir zaman içerisinde yeni bir dönemselleştirme yapmayı gerekli kılabılır. Ancak, şu an itibarıyla, sınırlı bir coğrafyada ve net olarak sonuca ulaşılmamış protestolar olarak görünmektedir. Galaport’un tamamen gündemden kalkmadığı, sadece hayata geçirilmesi için bir süreliğine rafa kaldırıldığı siyasal iktidar tarafından defalarca ifade edilmiştir. Topçu Kışlası için mahkeme süreci devam etmektedir. Konut açısından bakıldığında ise özellikle kentsel dönüşüm projeleri başlığı altında yer değişmeler yaşanmakta olup Sulukule ve Ayazma gibi alanlarda bu sürece bazı direnişler gösterilmiş ve sivil toplum örgütlerinden de destek alınmış olmasına rağmen bu süreçler bölge sakinlerinin başka bölgelere tahliye edilmesiyle sonuçlanmıştır.

Nalçaoğlu’nun gözlemleri 1980’ler hatta 1990’lar için yerinde gözlemler olabilmekle birlikte 2000 sonrası açıklamak açısından yeterli görünmez. Her ne kadar Ankara bürokrasinin, İstanbul sermayenin egemen ve ana yönlendirici olduğu kentsel alanlar ise de 2000 sonrası devreye giren ve 2010’lara gelindiğinde daha da etkili olarak uygulamaya sokulan konut projeleri sadece İstanbul’u değil, Ankara’yı ve diğer büyük kentleri de yarmaya başlamıştır. Özellikle son zamanlarda medya organlarında reklamları görülen İncek Life, İncek Prestij,

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 40 Ocak – Şubat 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: M-Y * ID:55 K:08**

<http://www.akademikbakis.org>

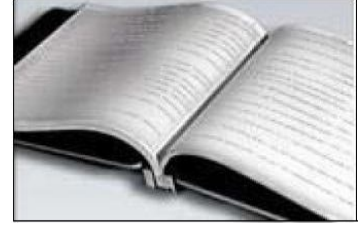
Nmodern, The First Çankaya, Ametist Residences gibi konut projeleri İstanbul'un 90'lı yıllarda başlayan ve halen devam eden ayrıştırıcı projelerinin Ankara'daki örneklerini oluştururlar.

2000'li yıllar bir kez daha İstanbul'un öncülüğünde kent projelerinin nereye gidebileceğini göstermektedir. Dünya kenti, küresel kent, finans merkezi, marka kent gibi hedeflerle İstanbul'un konut piyasası bir önceki dönemden daha ayrıştırıcı ve dışlayıcı bir nitelik taşımaktadır.

Bu dönemin baş aktörü TOKİ olmuştur. Daha önce de söz edildiği gibi 1981'de Toplu Konut Kanunu çıkarılmış ve 1984'de yeniden düzenlenerek Toplu Konut Fonu oluşturulmuştu. Bu sayede Türkiye'deki artan konut ihtiyacına çözüm bulunacağı düşünülmüştü. Bu kurum, Ankara'da Eryaman ve İstanbul'da Halkalı ile örneklendirilebilecek şekilde Arsa Ofisi tarafından kendisine sağlanan arsalar üzerinde konut üretti. Ayrıca, 20 yıl içerisinde, yaklaşık 1 milyon konuta kredi sağlayarak önemli bir işlev yerine getirse de 90'lı yıllarda değişik nedenlerle kendisinden beklenen verimliliği sağlamaktan uzaklaştı. Bunun yanısıra, kuruluş amaçlarında yer alan, alt gelir gruplarının konut sorununa çare üretmek hedefine de ulaşamamış, ürettiği ya da kredi sağladığı konutlar alt gelir gruplarına pahalı geldiği için, bu konutlardan orta ve üst sınıflar yararlanmıştı (Uzunçarşılıoğlu

Baysal, 2010: 89-90). 2002'de Adalet ve Kalkınma Partisinin iktidara gelmesiyle TOKİ'nin konut ihtiyacının karşılanmasında daha aktif görev alması gerektiği düşünülerek bu kuruma yeni görevler verilmesi kararlaştırıldı. TOKİ'ye yeni görevler verilmesinin gerekçeleri arasında TOKİ'nin zaman içerisinde konut üretiminden uzaklaşması ve ülkede konut ihtiyacının giderek artmasının yanısıra gecekonduların sorununun devam ettiği de bulunmaktadır. Bu saptamalar çerçevesinde TOKİ, kendisine sağlanan olağan dışı yetki genişliğiyle³ kentlerin yapılaşması üzerinde söz ve karar sahibi haline getirilmiştir. Uzunçarşılıoğlu'nun belirttiği gibi (2010: 92) asıl amacı alt gelir gruplarına konut üretmek olan kurum yeni yasalar ve düzenlemelerle yeni bir kimliğe bürünmüş ve iktidarın tercihlerine paralel olarak kent mekanını neoliberal politikalarla tanzim ederek kentsel rantı

³ Toplu Konut Yasası Ek 5. Madde ile Sayıştay denetiminin dışında tutulan TOKİ, KİT statüsüne alınarak Kamu İhale Kanununun denetiminden de çıkarılmıştır. Doğrudan Başbakanlığa bağlı olduğundan hesap verebilirliği de sorunludur. Bunların yanısıra TOKİ, bazı ayrıcalıklara da sahiptir. Örneğin, kamu arsalarından yararlanmakta olan kurum, bu arsalarda belediyeleri aşarak plan yapma yetkisine sahiptir ve inşaat yoğunluklarını (emsali) dilediğince arttırabilir. Tuncay'a göre (2012: 11-12) TOKİ'ye tanınan ayrıcalıklar özel kuruluşlar karşısındaki haksız rekabet üstünlüğü gözardı edilese bile kentsel planların delinmesi ve ilkelerin çiğnenmesi açısından eleştirilebilir.

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 40 Ocak – Şubat 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: M-Y * ID:55 K:08**

<http://www.akademikbakis.org>

yerli ve yabancı sermayeye aktaran bir araca dönüştürülmüştür.

Bunun en net örneklerini İstanbul'daki gecekondu dönüşüm projelerinde görmek mümkündür. Detaylarına girilmeyecek olmakla birlikte Tuna Kuyucu (2009) ve Cihan Baysal Uzunçarşılıoğlu'nun (2010) Ayazma'da kendi tezleri için yaptıkları araştırmalarında topladıkları veriler incelenebilir. Bu çalışmalar göstermektedir ki, daha önce kent içerisinde çok fazla itibar görmeyen ve gecekondu bölgeleri ya da yoksulların yaşadığı bölgeler olan kentsel alanlar, şehrin gelişim aksları içerisinde yer almaya başlayınca, kısaca değer kazanınca TOKİ aracılığıyla el değiştirilmesinde bir mahsur görülmemektedir. Eşkinat'ın değerlendirmesine göre (2012: 171) TOKİ'nin kuruluş amaçlarından biri devletin boşalttığı alanların kontrollü bir şekilde özel mülkiyetin konusu haline getirilmesidir. Bölgenin daha önceki sakinleri, büyük sermayenin ayağına dolaşmayacak şekilde uzaklarda TOKİ tarafından inşa edilmiş konutlara tahliye edilmekte ve devlet eliyle "görünmez" kılınmaktadır.⁴ Küresel sermaye

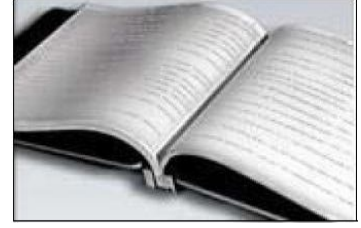
aşamasında, artık emeklerine de çok fazla ihtiyaç kalmamış olan yoksul sınıflar bu şekilde ekonomik dışlanma riskiyle karşı karşıya kalmanın yanısıra, yaşam alanlarından "sürülmek" suretiyle mekânsal dışlanmaya, ve dahası kendileri tarafından kurulmuş ve geliştirilmiş olan sosyal bağları zedelendiği için de sosyal dışlanmaya maruz kalmaktadırlar.

Bu dönemin en belirleyici ve yine etkisini en fazla yoksullar üzerinde göstererek dışlanmalar yaratan kentsel müdahale biçimlerinden biri de gentrification/soylulaştırma denilen süreçlerdir. Soylulaştırma, "en genel tanımıyla, gerilemiş olan eski kent içi alanlardaki yeni bir sınıfsal ve mekansal ayrışmayı ifade eder" (Şen, 2005: 128). Özellikle 2. Dünya Savaşı sonrasında Batı toplumlarında refahın artması ve buna bağlı olarak banliyölere kayan yerleşimle birlikte, kent merkezi genellikle

olarak bilinen aks bulunmaktadır. Tüm bu bağlantı aksları ile birlikte, Edirne-Sirkeci demiryolu ile olan direkt bağlantıları vardır ve Olimpiyat Stadı da burada bulunmaktadır. Nitekim, Ayazmalılar Bezirganbahçe TOKİ konutlarına yeniden iskan edilince bölgede, Ağaoğlu'nun 'My World Europe' prestij projesi yükselmeye başlamıştır.

Benzer şekilde Sulukule kentsel dönüşümünde de Sulukulelilere, evlerinden 42 km uzaklıktaki Taşoluk'ta inşa edilen TOKİ konutlarından ev verilmiş, Tarlabası dönüşümünde ise, yerinden edilen yoksullara, kentin 35 km dışında TOKİ tarafından yapılmış konutlardan öncelikli olarak satın alma hakkı verilmiştir.

⁴ Ayazma, kısa zaman içerisinde çok daha fazla ekonomik değere sahip olması beklenen bir bölgedir. Bölgenin kuzeyinden TEM, güneyinden, E5 karayolu geçmektedir. İlçenin, Yeşilköy Havalimanı'na uzaklığı ortalama 2 km'dir. Ayrıca batı sınırında kuzey-güney aksında yer alan ve Prestij Hizmet Aksı ya da Basın Ekspres Yolu

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 40 Ocak – Şubat 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

**ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN**

JEL KOD: M-Y * ID:55 K:08**

<http://www.akademikbakis.org>

çalışmayanların, göçmenlerin ya da yoksulların yaşadığı yerler haline gelmiştir. Bu dönemde sermaye de kentten uzaklaşmış, Smith'in kavramıyla "sermayenin banliyöleşmesi" (Smith'den aktaran Şen, 2005: 130) süreci yaşanmıştır. 1960'lar ve sonrası ise kent merkezinin tekrar cazip hale gelmeye başladığı bir süreci oluşturmaktadır.

Kent merkezindeki çöküntü bölgeleri ya da çöküntü bölgesi haline gelme olasılığı olan bölgelerin yüksek yaşam standardına sahip, ekonomik problemi olmayan sınıfların eline geçmesi, sözkonusu bölgelerdeki sınıfsal yapının da değişmesi anlamına gelmektedir. Bu durum, kent merkezindeki konut stokunun daha kullanılabilir bir hale gelmesi demektir ve buna bağlı olarak yeni yatırım alanları ortaya çıkmaktadır. Bu da, metropoliten kentlerin konut piyasasında etkili olabilecek bir unsur olarak tanımlanabilir.

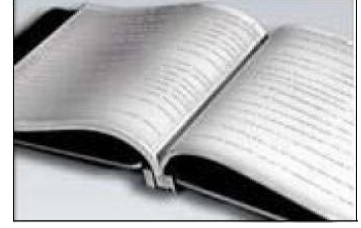
İstanbul sözkonusu olduğunda, Cihangir, Ortaköy, Galata, Asmalı Mescit, Süleymaniye, Sulukule, Tarlabası gibi bölgelerde gerçekleştirilen soylulaştırma faaliyetlerinin giderek hızını arttırdığı görülmektedir. Kent merkezlerindeki bu tür hareketlenmeler yukarıda da ifade edildiği gibi çok boyutlu dışlamalara yol açmakta ve kültürel çeşitliliği tehlikeye atmaktadır. Ayrıca bu tür müdahalelerin kentin sosyal dokusuna zarar verdiği ve Sulukule örneğinde olduğu gibi, kenti

neredeysse sadece bir dekora indirgediği yönünde ciddi kaygılar bulunmaktadır.

Bu son dönemle ilgili ifade edilmesi gereken önemli bir husus, aslında gecekondular alanlarındaki dönüşüm ya da soylulaştırma faaliyetlerinin 2000'lerle birlikte ortaya çıkmış olmadığıdır. Kent her zaman sermayenin ilgisini çekmiştir. Yeni olan bu ilginin *dozu* ve sermayenin *gözünü karartmış halidir*.

Sema Erder (1999: 68-69), geleneksel toplumlarda konutun kullanım değerinin önde olduğunu, piyasa mekanizması ve özel mülkiyetin hakim olduğu toplumlardaysa konutun niteliğinin karmaşıklaştığını, barınak olmanın ötesinde spekülasyon, yatırım, birikim, güvence gibi niteliklere de sahip olduğunu ifade eder. Artık konutun kullanım değeri değil, piyasa değeri öne çıkmaktadır. Erder'i takip edersek, konutun değerini piyasanın belirlemesi toplumda yeni tür eşitsizlik ve kutuplaşmalar yaratır. Bu durumda bazı toplumlar konut piyasasına müdahale eder ve piyasa mekanizması tarafından dışlanmış grupları koruma refleksi ortaya çıkarır. Erder'e göre bu, konut piyasasını refah toplumu kurumlarıyla düzenlemeye çalışmaktır.

Ancak Türkiye'de süreç ters yönde işler görünmektedir. Özellikle 2000'li yıllardan itibaren devletin sosyal konut yönündeki müdahalesi koruyucu, kapsayıcı olmak bir yana, aksine dışlayıcı bir nitelik

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 40 Ocak – Şubat 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

**ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN**

JEL KOD: M-Y * ID:55 K:08**

<http://www.akademikbakis.org>

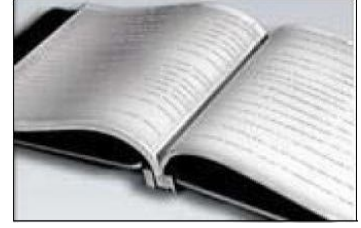
sergilemektedir. TOKİ'nin büyük inşaat şirketleriyle ittifak halinde, değeri artan ya da artma potansiyeli olan kentsel alanlarda bilfiil nüfus değişimi yaratması, Türkiye'deki sürecin refah devleti kavramlarının perspektifinde işlemediğini göstermektedir.

3. SONUÇ YERİNE: “MADEM Kİ DÖNMÜYORSUNUZ, GÖRÜNMEZ OLUN!”

Türkiye'nin kentleşme sürecinin gerçekçi bir analizini yapmak zaman almıştır. Böyle olduğu için de sürecin kontrollü bir şekilde yönetimi sözkonusu olmamıştır. Erder de (1996: 68), Türkiye'de kentleşme sürecinin ne “piyasa” kurallarına ne de etkin kamu denetiminin olduğu “planlı” kurallara dayandığını ifade etmiş ve kentleşmenin süreç ve sonuçlar şeklinde gerçekleştiğini belirtmiştir. Gerçekten bu makalede de çerçevesi çizildiği şekliyle ilk dönemde ulus-devlet ideolojisinin belirleyici olmasına rağmen kalıcı bir kentleşme politikasının oluşturulmadığı, ardından kentlere yoğun göçle birlikte gecekondulaşmanın yaşandığı ve sürecin daha da karmaşıklaştığı, buna karşın etkili yasal düzenlemelerin oluşturulmadığı gözlenmiştir. Sermayenin etkisinin arttığı sonraki dönemlerde de uygulamaların kentin neredeyse ranttan ibaret olarak algılandığı, sosyal yönünün gözardı edildiği görülmektedir.

Türkiye'deki kentleşme süreci, dönemler açısından ele alındığında ilk dönemde resmi ideolojinin, ikinci dönemde gecekonduların, üçüncü dönemde ülke genelinde daha fazla yaygın etkiye sahip olduğu için kooperatifleşmenin ve son dönemde de sermaye-TOKİ işbirliğiyle kentleri ayrıştıran yapıların başrolde olduğu bir seyir izlemiştir.

Ancak daha çok ikinci dönemde kendisini gösterse de konut, kent, kentleşme ve hatta kentlileşme alanındaki konuların değişmez faktörü olan gecekondulaşma özellikle önem taşımıştır. Öyle ki kentleşme sürecinin tamamını gecekondulaşma kavramı üzerinden okumak bile mümkündür. Kentlerin fiziksel olarak büyümesinin, işlevlerinin artması ve/veya değişmesinin yanısıra “kentlileşme” tartışmaları da hep bu olgu üzerinden tartışılmıştır. Bu noktada köylülük-kentlilik olarak kentlerdeki ikili kültürel yapı tartışmalarının ana damarını beslerken yapısal süreçler, değerlendirmelerde yeterince yer almamıştır. Bu eksiklik nedeniyledir ki, değerlendirmeler genellikle “köylerinde kalsınlar”, “kente gelmesinler”, “gelenler geri dönsün” kolaycılığına kaymıştır. Bu yaklaşım, toplumun genelinde gecekondulara yönelik olarak gelişen “kendilerinin olmayan kent topraklarını zapteden işgalciler”, “bedavacılar”, “rantiyeciler”, “cahiller”, “kültürsüzler” gibi algıların sonucuydu. Aynı şekilde gecekondulaşma alanlarının da kentin görünümünü bozan, çirkin, düzensiz,

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 40 Ocak – Şubat 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: M-Y * ID:55 K:08**

<http://www.akademikbakis.org>

kontrolü güç ve dahası suç üreten yerleşimler olarak tanımlanması da birbirini tamamlayacak şekilde dışlayıcı algıları katmerleştirdi. Ayrıca gecekonduların başta deprem olmak üzere doğal afetlere karşı dayanaksız olması da bu alanların yeniden bir inşa faaliyetine tabi tutulması için gereken toplumsal konsensüsü, bu bölgelerde fiilen yaşayanlar hariç, sağlamaya yetiyordu.

1980'lerle beraber hakim olmaya başlayan neoliberal yaklaşımın 2000'ler sonrası iktidarını açıkça ilan etmesiyle de kentlerin, potansiyel olarak çok değer kazanacak bu bölgelerinin nasıl bir işlemden geçirileceği netleşti. Kapitalizm her krize girdiğinde başvurulan kentsel arazi bir kez daha kurtarıcı olacak ama kapitalizmi ve sermayeyi kurtarıırken, yüzeysel bakışa göre "kentlileşmemiş" bile olsa aslında kentin bir parçası olan gecekonduluyu, daha da genişleterek söylenecek olursa yoksulu bu planlamaların içine yerleştirmeyecekti. Daha önceki "gelmesinler, köylerinde kalsınlar, geri dönsünler" gibi yaklaşımlar bu süreçte, "madem ki dönmüyorsunuz, görünmez olun!" şeklini aldı. Bu nedenle devlet eliyle, kentlerin "görünür" alanları, TOKİ tarafından büyük inşaat şirketleriyle yapılan anlaşmalar gereği parlatılır, üst ve üst-orta sosyo-ekonomik sınıfların kullanımına açılırken artık kendilerine ihtiyaç duyulmayan yoksul kitleler, kentle bağlantısı sorunlu "görünmez" alanlarda yerleşmeye zorlanmaktadırlar. Dolayısıyla

yeni dönemin konut politikasını belirleyen temel etken de kentsel arazinin değişen rantı tarafından belirlenmektedir. Bu süreçte devletin rolü de neoliberal yaklaşıma uygun olarak sermayenin önünü açmak ve işini kolaylaştırmak olmaktadır.

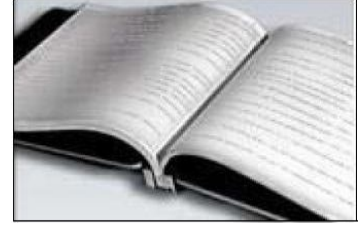
Kentler birlikte yaşanınca anlam kazanan ve "canlı" mekanlardır. Paranın tek tipleştirici (Simmel, 1991) karakterinin yol göstericiliğinde değil, kişi ve grupların kendi sosyal, kültürel, inanca dair birikim ve hayalleri çerçevesinde tanımlanmalı ve inşa edilmelidir. Barınmak ve bu anlamda konut edinmek ise kente ait hissetmenin, kentli olmanın ve dahası kentteki insan haklarının ana noktasını oluşturduğu içindir ki, kentleşme ve konut politikaları asla ikincil bir konu olarak ele alınamaz.

4. KAYNAKÇA

Aydın, S. & Yarar, B. (2007). Kentleşme ve konut politikaları açısından neoliberalizmin eleştirel bir değerlendirmesi ve sosyal adalet fikrinin yeniden inşası. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 10(1), 28-56.

Bali, R. N. (1999). Çılgın kalabalıktan uzak.... *Birikim Dergisi*, 123, 35- 46.

Bilgin, İ. (1998). Modernleşmenin ve toplumsal hareketliliğin yörüngesinde cumhuriyetin imarı. Y. Sey (Ed). *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık* (s. 255-272). İstanbul: T. İş Bankası Yayınları.

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 40 Ocak – Şubat 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: M-Y * ID:55 K:08**

<http://www.akademikbakis.org>

Ceylan, Y. (2012). Zorunlu göç ve suç ilişkisi (Muş Örneği). Akademik Bakış Dergisi, 32.

Devecigil, P. T. (2003). Konut politikalarının geliştirilebilmesinde sürdürülebilirlik, yaşanabilirlik ve hakçalık. Konut Kurultayı: 22-24 Mayıs 2002- İstanbul: Konut Kurultayı (s. 107-118).

Erder, S. (1999). Göç, yerleşme ve “çok” kültürel tanışma. Birikim Dergisi, 123, 68- 75.

Eryıldız, S. (2003). Batıkent. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Eşkinat, R. (2012). Türk inşaat sektöründe (TOKİ'nin) yeri ve etkisi. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2(32), 159-172.

Görgülü, T. (2003). İstanbul'da 1980'den bugüne alternatif yaşam çevrelerinde değişen eğilimler. Konut Kurultayı: 22-24 Mayıs 2002- İstanbul: Konut Kurultayı (s. 412-418).

Güçlü, S. (2002). Kentleşme ve Göç Sürecinde Antalya'da Kent Kültürü ve Kentlilik Bilinci, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Işık, O. (1996). 1980 Sonrası Türkiye'de kent ve kentleşme. M. Belge & M. Özüakın (Haz.) Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi (c. 3, s. 782-801). İstanbul: İletişim Yayınları.

Işık, Ş. (2005). Türkiye'de kentleşme ve kentleşme modelleri. Ege Coğrafya Dergisi. 14, 57-71.

Kavruk, H. (2012). Türkiye'de konut politikası ve konut kooperatifçiliğinin gelişimi. Karınca Dergisi, 903, 19- 26.

Keleş, R. & Payne, G. (1984). Urban development and housing in Turkey. M. Wynn (Ed.). *Planning and Urban Growth in Southern Europe* (s. 165-197). Londra: Mansell.

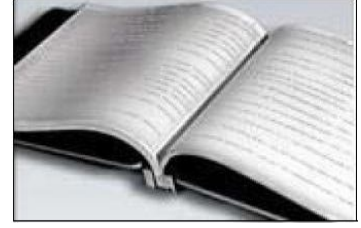
Keleş, R. (2004). Kentleşme Politikası. (8. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.

Keyder, Ç. (1999). Konut piyasası: informelden küresele. Defter Dergisi, 35, 73-93.

Kurtuluş, H. (2005). İstanbul'da kapalı yerleşmeler beykoz konakları örneği. H. Kurtuluş (Haz.). *İstanbul'da Kentsel Ayrışma* (s. 161-186). İstanbul: Bağlam Yayınları.

(2008). Kentsel dönüşümün politik ekonomisi. İktisat Dergisi, 499, 26-33.

Kuyucu, T. (2009). Poverty, Property and Power: Making Markets in Istanbul's Low Income Informal Settlements. Doktora tezi, University of Washington, Seattle.

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 40 Ocak – Şubat 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

**ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN**

JEL KOD: M-Y * ID:55 K:08**

<http://www.akademikbakis.org>

Kuyucu, T. ve Ünsal, Ö., (2010). Urban transformation as state-led property transfer: an analysis of two cases of urban renewal in İstanbul. *Urban Studies*, June 2010 47, 1479-1499.

Nalçaoğlu, H. (1999). Yarılamayan kentin batısı: ankara ve batıkent üzerine. *Birikim Dergisi*, 123, 62- 67.

Özgür, H. (1998). Türkiye'de kentleşme ve konut politikalarının yirmibeş yılı. *Yeni Türkiye Dergisi Cumhuriyet Özel Sayısı III: Sosyal Değerlendirme*, 4(23-24), 2352-2365.

Sarioğlu, M. (2001). “Ankara” Bir Modernleşme Öyküsü (1919-1945). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Sevgi, C. (1988). Kentleşme Sürecinde İzmir ve Gecekondular. İzmir: İzmir (Merkez İlçe) Konak Belediyesi Kültür Hizmetleri Yayını.

Simmel, G. (1991). Metropol ve zihinsel yaşam. *Defter Dergisi*, 16, 119-148.

Şen, B. (2005). Soylulaştırma: kentsel mekanda yeni bir ayrışma biçimi. H. Kurtuluş (Haz.). *İstanbul'da Kentsel Ayrışma* (s. 127-159). İstanbul: Bağlam Yayınları.

Şengül, H. T. (2009). Türkiye’de kentleşmenin izlediği yol üzerine: bir dönemleme girişimi. O. Bensoy (Haz.). *Kentsel Çelişki ve Siyaset* (s.

97-153). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Tekeli, İ. (2011). Kent, kentleşme ve Türkiye deneyimi. Ö. Taner (Haz.). *Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm* (s. 27- 48). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

TMMOB İnsan Hakları Komisyonu Zorunlu Göç Raporu (2003). Erişim: 29 Ekim 2013, http://www.tmmob.org.tr/resimler/ekler/68e2298600ed16f_ek.pdf?tipi=6&sube=

Tuncay, O. (2012). Konut kooperatifçiliği üzerine düşünceler. *Karınca Dergisi*, 903, 9- 13.

Uzunçarşılıoğlu B., C. (2010). İstanbul’u küresel kent yapma aracı olarak kentsel dönüşüm ve ardındaki konut ihlalleri: ayazma(n)’dan bezirganbahçe’ye tutunamayanlar. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Uzunçarşılıoğlu, C. B. (2012). Kentsel dönüşüm söyleminin gizlediği gerçekler. Erişim: 30 Ağustos 2013, <http://cihanuzuncarsilibaysal.blogspot.com/2012/08/kentsel-donusum-soyleminin-gizledigi.html>